

Oude hofsteden op Overflakkee

Verdwijnende bakens in de polder (Deel I)

Momenteel zijn de boerderijen op Overflakkee in het nieuws; helaas in negatieve zin. Het agrarisch gebouwd erfgoed verdwijnt als sneeuw voor de zon. En het lijkt wel of in overdrachtelijke zin de opwarming van de aarde in dit verband aan een snellere verdwijning bijdraagt. Op dit moment bevinden zich minstens vijf (!) historische polderboerderijen op Overflakkee in een zorgwekkende situatie. Het gaat om vijf boerderijen uit de 18e/begin 19e eeuw, waarvan er overigens nog maar enkele hun originele schuur bezitten. Voor twee van de vijf dreigt een concrete sloop en het is maar zeer de vraag of die andere drie op termijn behouden kunnen worden. Het is zeer bitter te moeten constateren, dat de desinteresse en lauwheid rond het behoud van dit soort monumenten op het eiland groot blijkt te zijn.

Door Gerbrand Hoek

Zouden deze historische polderboerderijen verdwijnen dan wordt daarmee een bijzonder gevoelige klap uitgedeeld aan de kenmerkende regionale, landschappelijke identiteit van het eiland. Wat dan nog rest, is amper een handjevol oude hofsteden, met vaak al een schuur uit het eerste kwart van de 20ste eeuw.

De grote vraag die mij telkens bekruipt is: waarom zijn er in andere regio's of provincies nog zoveel oude boerderijen te bewonderen, die in veel gevallen prachtig gerestaureerd zijn, en op Flakkee is het nu al zoeken met een lantaarntje. Nog even dan kun je blijven zoeken.....! Hoe komt dit toch?

Is men elders trotser op zijn agrarisch erfgoed, verkoopt men elders eerder aan een burger die er vervolgens een mooie woning van maakt, zijn de hofsteden elders gemakkelijker te herbestemmen mede door een hanteerbaarder grootte, is men elders? Ik weet het niet, maar de vernieuwingsdrift gepaard gaande met het niet willen 'vervreemden' van eigen bezit ligt op Flakkee hieraan mogelijk ten grondslag. En dan heb ik het hier niet over de overmacht die altijd toe kan slaan: een fatale brand, de gedwongen afbraak tijdens WO II en de Ramp van 1953.

De streekeigen boerderijen

We moeten intussen redelijk ver in het verleden graven, mede aan de hand van oude foto's, om erachter te komen welk soort boerderijen er in vroeger dagen op Goeree-Overflakkee voorkwamen: streekeigen boerderijtypen. Ik wil u in het volgende wijzen op enkele hoofdtypen, die natuurlijk elk weer zijn eigen varianten heeft.

Er komen grofweg vijf typen polderboerderijen voor. Hierbij heb ik afgezien van keuterbedrijfsjes (de 'spulletjes' of 'bedoeninkjes') en de kleine dijkboerderijen. Ik heb het over de grote, alleenstaande polderboerderijen; de bakens in de polder.

Op ons voormalig eiland-deel Overflakkee kunnen qua bouwstijl vijf hoofdtypen worden onderscheiden (op Goeree wordt hier niet ingegaan).

Hofsteden met kelder en opkamer achterin

Naarmate de tijd voortschreed, veranderde ook de boerderij, zowel huis als schuur. Door toenemende welvaart en grotere oogstopbrengst vergrootte men de hoeve. Het woonhuis werd breder, hoger en dieper; de schuur werd vaak nóg langer, maar vooral ook breder en hoger. De lage, houten zijgevels werden flink opgetrokken, zodat de bovendorpel van de mendeuren nu onder de dakvoet bleef (ze stak er niet meer bovenuit). En strooien of rieten daken werden helemaal niet meer toegepast, het werden pannen daken, veel duurzamer. Aan de indeling van de schuur (ligging van dorsvloeren, stal en tasruimten) veranderde in wezen echter niets.

Die vergroting van de bouwmassa leidde ertoe, dat in de laatste fase van deze ontwikkeling (tweede helft 18e eeuw) in veel gevallen de

dakhoogte van huis en schuur hetzelfde was en werd daarmee één groot, doorlopend dak.

Er kwamen in geval van de grootste hofsteden ook meer zaadzolders boven elkaar. De stee straalde daardoor welvaart en rijkdom uit. Bovendien kwam later in de 18e eeuw aandacht voor symmetrie in de architectuur, althans op het platteland (in de steden trad dit al eerder op). Dit betekende dat de brede gang in het midden van het woonhuis kwam te liggen, met zowel rechts als links daarvan een grote kamer met twee lichtvensters. De kelder, die in deze tijd al geen stenen tongewelf meer bezat, werd van de voorkant van het huis meer naar achteren verplaatst, evenals de opkamer. Dit alles leverde een mooie symmetrische gevelindeling aan de voorkant op.

Bij kleinere boerderijen was er sprake van twee zaadzolders boven de begane grond, bij de grote telde men zelfs drie zaadzolders. Onder het schuine dak versmalden in breedte de zolders zich, wat in de voorgevel zichtbaar werd in het telkens verspringende aantal vensters met luiken.

Het geheel toonde een voorname hofstede, waarvan de architectuur in het midden van de 18e eeuw zijn hoogtepunt bereikte. De landbouwer woonde op stand, hoewel het in die tijd nog vaak om pachtsteeën ging. De eigenaar was in het algemeen een rijke patriciër of een gefortuneerd koopman/handelaar uit de stad.

Dit type boerderij ziet er als volgt uit:

Akkerzorg (1760), Kraaijerdijk 23, Melissant. Het betreft hier een goed onderhouden hoeve, bewoont door een trotse eigenaar. Foto: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

De 'Kwakstee' (ca.1760), Tweede Weg 1, Melissant. Dit monument vertoont zeer achterstallig onderhoud en wordt daardoor bedreigd.

Foto: collectie G. Hoek